

ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВИКЛАДАЧА ЕКОНОМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

У статті на основі теоретичних даних розглянуто проблему розвитку педагогічної майстерності викладача економічних дисциплін вищого навчального закладу в контексті використання педагогічних технологій. Висвітлено питання впровадження педагогічних технологій як шляху до формування професіоналізму та педагогічної майстерності викладача вищого економічного навчального закладу.

Ключові слова: педагогічна майстерність, викладач економічних дисциплін, педагогічні технології.

О. Калининская. Технологии развития педагогического мастерства преподавателей экономических дисциплин в высшем учебном заведении. В статье рассмотрена проблема развития педагогического мастерства преподавателя экономических дисциплин высшего учебного заведения в контексте использования педагогических технологий. Освещены вопросы внедрения педагогических технологий как путь к формированию профессионализма и педагогического мастерства преподавателя высшего экономического учебного заведения.

Ключевые слова: педагогическое мастерство, преподаватель экономических дисциплин, педагогические технологии.

O. Kalinska. Technologies of development of pedagogical mastery of a lecturer of economic disciplines at a higher educational institution. In the article, the problem of development of pedagogical skills of the lecturer of economic disciplines in the context of the use of pedagogical technologies is considered. The issue of the introduction of educational technologies as a way to the formation of professionalism and pedagogical skills of a lecturer is highlighted.

Key words: pedagogical skill, lecturer of economic disciplines, pedagogical technologies.

Мета: розглянути педагогічні технології, які застосовуються у професійно-педагогічній діяльності викладача економічних дисциплін для розвитку педагогічної майстерності.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Сучасна соціально-економічна ситуація характеризується тим, що різні сфери людської діяльності, у тому числі й освітня, стрімко розвиваються. Урахування нових вимог до вищої освіти в умовах реформування суспільства, а також критичний аналіз якості роботи педагогічних працівників вищих навчальних закладів обумовлюють необхідність нового підходу до організації, структури, змісту, форм і методів удосконалення педагогічної майстерності викладачів. Отож працівникам освітньої галузі потрібно бути готовими до швидких та мінливих змін. Їх активність у процесі освітньої діяльності має бути направлена на оволодіння педагогічними технологіями навчання та виховання на професійному й науково-педагогічному рівнях. Адже викладачу ВНЗ належить бути не тільки виконавцем, а й безпосереднім творцем цих технологічних процесів, які мають спрямовуватись не лише на розвиток професійної майстерності, а й на процес саморозвитку та самовдосконалення. Педагога можна вважати таким, що відбувся, лише в тому випадку, якщо він усвідомлює себе як професіонал, має установку на творче сприйняття наявного інноваційного досвіду.

Одним із пріоритетних завдань професійної освіти є активізація розробки нових методів і технологій навчання, спрямованих на забезпечення готовності викладача вищого економічного навчального закладу до роботи в сучасних умовах, що змінюються. У своїй професійній діяльності педагог зіштовхується з необхідністю не лише вчити знань, але і способів їх набуття. Викладачу варто пам'ятати, що він створює умови для розвитку людини та її освіти. Адже від його рівня педагогічної майстерності залежить також і результат фахової підготовки студентів, ефективність їхнього

особистісного зростання.

Саме тому Законом України "Про вищу освіту" (ст. 58) передбачені певні обов'язки науково-педагогічних працівників, а саме: постійно підвищувати професійний рівень, педагогічну майстерність, наукову кваліфікацію; забезпечувати високий науково-теоретичний і методичний рівні викладання дисциплін у повному обсязі освітньої програми відповідно до спеціальності; дотримуватися норм педагогічної етики та моралі; поважати гідність осіб, котрі навчаються у ВНЗ, та розвивати в них самостійність, ініціативу, творчі здібності [5, 69].

Отож розуміння важливості цього завдання викладачами ВНЗ для підвищення професійних якостей та розвитку педагогічної майстерності зумовлює і вибір оптимальних педагогічних технологій.

Аналіз досліджень і публікацій. У сучасних наукових працях активно розглядаються особливості розвитку педагогічної майстерності на основі використання різних освітніх технологій такими науковцями, як Л. Ващенко, Л. Даниленко, В. Кремень, О. Савченко, Т. Левченко, І. Зязюн, Г. Балл, В. Кузнецова, Н. Ничкало, Н. Кічук, С. Сисоєва, О. Пехота, О. Пометун, С. Вітвицька, І. Серета, О. Топузов, В. Сластьоніна, А. Хугорський та іншими.

Виклад основного матеріалу дослідження. Педагогічна майстерність викладача вищого навчального закладу трактується науковцями як інтегрована якість особистості, що забезпечує результативну, стабільно високу діяльність педагога, його професійно-педагогічний саморозвиток, самоактуалізацію на основі гуманізму; психолого-педагогічну, методичну та фахову компетентність; особистісні якості; індивідуальний педагогічний стиль та професійну мобільність.

Педагогічна майстерність, на думку Н. Ничкало, є виявом найвищої форми активності особистості педагога у професійній діяльності, яка також базується на гуманізмі й розкривається в доціль-

ному використанні методів, засобів і механізмів взаємодії педагога та учня в кожній конкретній ситуації навчання, виховання [12, 10]

Деякі дослідники (М. Дьяченко, Л. Кандибович) розглядають "педагогічну майстерність" як високий рівень професійної діяльності викладача. Зовні вона проявляється в успішному творчому розв'язанні найрізноманітніших педагогічних задач, ефективному досягненні способів і цілей навчально-виховної роботи. З внутрішньої сторони ідеться про функціонуючу систему знань, навичок, умінь, психічних процесів, властивостей особистості, що забезпечує виконання педагогічних задач [4, 169].

Дослідниця А. Маркова стверджує, що педагогічна майстерність – це виконання педагогом своєї праці на рівні високих зразків та еталонів, відпрацьованих у практиці й уже описаних у методичних розробках та рекомендаціях. Майстерність – досконале володіння основами професії, успішне застосування відомих у науці та практиці прийомів. Майстерність означає знання вчителем свого навчального предмета, досягнення стабільних високих результатів у знаннях учнів [8, 13].

У зв'язку з цим на перший план висувуються проблеми розвитку його професійних умінь і навичок, високого рівня педагогічної культури, що дадуть можливість педагогу проявити ерудицію, виразити своє педагогічне кредо, певним чином сконструювати систему взаємин з учнями, колегами по роботі [7, 61].

Педагогічна майстерність, як стверджує А. Хуторський, включає в себе фундаментальні загальноосвітні, психолого-педагогічні та спеціальні знання, вивчення сучасних педагогічних технологій, формування установки на творчість та інновації, що є найважливішою стороною підвищення особистісної інноваційної культури сучасного педагога [22].

Отже, як зауважує І. Середа, педагогічна майстерність викладача передбачає не лише досконалий рівень фахових знань, умінь та навичок, а також і формування певних особистісних якостей – мобільності, комунікативності, емпатії, креативності, толерантності, а також майстерне володіння педагогічною технікою та використання сучасних технологій освітнього процесу [16, 23].

Наголошуючи на необхідності формування педагогічної майстерності викладача університету, І. Середа не оминув один важливий аспект, а саме науковець

наголосив, що педагогічний вплив викладача університету відрізняється від впливу шкільного вчителя. Він набагато складніший. Майстерності викладача робить виклик високий освітньо-інформаційний рівень сучасного студента. Характер стосунків між викладачами та студентами значно змінюється під час навчання, і вже на п'ятому курсі студент сприймається як молодший колега. Тому важливою складовою педагогічної майстерності викладача, як акцентує дослідник, виступають досконале володіння педагогічною технікою та оптимальне використання сучасних технологій освітнього процесу [17, 21].

Але для того, щоб у процесі професійної діяльності педагога відбувся розвиток педагогічної майстерності, необхідно оволодіти сучасними технологіями навчання і виховання. Майстром стає той, хто прагне цього, хто працює, хто осмислює власну діяльність [3].

Для подальшого розгляду питання педагогічних технологій розвитку педагогічної майстерності викладача економічних дисциплін у вищому навчальному закладі звернемося до визначення сутності поняття "технологія".

У Великому тлумачному словнику "технологія" трактується як сукупність прийомів, застосовуваних у якій-небудь справі, майстерності, мистецтві; цілісна система знань, використовуваних з метою реалізувати конкретний людський задум, моделюючи умови, засоби і способи; процедура виготовлення продукту людської діяльності [20, 404].

Найбільш загальним вважаємо визначення технології Г. Селевка, котрий трактує її як науково і/або практично обґрунтовану систему діяльності, застосовану людиною в цілях перетворення довколишнього середовища, виробництва матеріальних чи духовних цінностей [15, 35].

На нашу думку, варто звернути також увагу на твердження В. Беспалька, котрий зауважує, що кожна діяльність може бути або технологією, або мистецтвом. Воно базується на інтуїції, технологія – на досягненні науки. З мистецтва все починається, а технологія завершується, щоб потім усе розпочати [2, 5].

Також науці відомі майже три сотні визначень поняття "педагогічна технологія". Розглянемо декілька з них: на думку П. Підкасистого, це систематичне й послідовне втілення на практиці концепцій інноваційних процесів в освіті, задалегідь спроектованих на основі тих чи інших ідей, педагогічних істин, визнаних

і застосовуваних суспільством як значимі цінності [13, 31]. Педагогічну технологію В. Сластьонін визначає як закономірну педагогічну діяльність, що реалізує науково обґрунтований проект дидактичного процесу і має більш високий ступінь ефективності, надійності, більш гарантований результат, ніж за умов використання традиційних методик навчання [19].

Не менш цікаве тлумачення "технології освіти" подає Г. Сазоненко, котра трактує їх як обґрунтовану систему впорядкованих професійних дій педагога, що за оптимальності ресурсів і зусиль гарантовано забезпечує ефективну реалізацію поставленої освітньої мети та можливість відтворення процесу будь-яким педагогом не залежно від рівня його майстерності [14, 615].

Отже, як зауважує Л. Мохнар, прагнення викладачів вищого навчального закладу оптимізувати навчально-виховний процес зумовило появу нових і вдосконалення використовуваних педагогічних технологій різних рівнів та різної цільової спрямованості.

Сьогодні найбільш часто використовуються педагогічні технології, класифікацію яких дослідник подає наступним чином: структурно-логічні (поетапна організація системи навчання на основі відбору їхнього змісту, форм, методів і засобів на кожному етапі з урахуванням поетапної діагностики результатів); інтеграційні (дидактичні системи, що забезпечують інтеграцію міжпредметних знань і вмінь, різноманітних видів діяльності на рівні інтегрованих курсів, навчальних тем, уроків, навчальних днів); ігрові (системи використання різноманітних ігор, під час виконання яких формуються вміння розв'язувати завдання на основі компромісного вибору (театралізовані, ділові та рольові ігри, імітаційні вправи, індивідуальний тренінг, розв'язання практичних ситуацій і задач, комп'ютерні програми тощо); тренінгові технології (система діяльності для відпрацювання певних алгоритмів розв'язання типових практичних завдань – психологічні тренінги інтелектуального розвитку, спілкування, розв'язання управлінських завдань); інформаційно-комп'ютерні технології (реалізуються в дидактичних системах комп'ютерного навчання на основі діалогу "людина – машина" за допомогою різноманітних навчальних програм – тренінгових, контролюючих, інформаційних тощо); діалогові (сукупність форм і методів навчання, заснованих на діалоговому мисленні

у взаємодіючих дидактичних системах суб'єкт-суб'єктного рівня: учень-педагог, учень-автор, педагог-автор тощо) [10, 119].

Актуальними також вважаємо інноваційні педагогічні технології навчання, що використовуються у програмах для підвищення рівня педагогічної майстерності. Їх розглядає Н. Артикуца, а саме: педагогічна технологія критичного мислення; технологія навчання як дослідження; інтегральна педагогічна технологія; технологія розвивального навчання; технології формування творчої особистості; технологія особистісно орієнтованого навчання; проектна технологія для стимулювання інтересу до нових знань; технологія диференційованого навчання; технологія гуманістичного навчання; технологія модульно розвивального навчання для формування самоосвітньої компетентності; технологія групового навчання; технології індивідуалізації процесу навчання [1, 33].

Розглядаючи питання застосування багатьох педагогічних технологій для розвитку педагогічної майстерності викладача економічних дисциплін у вищому навчальному закладі, варто наголосити, що досить важлива роль належить тренінговим технологіям.

У науково-методичній літературі під тренінгом розуміють спеціальну форму організації діяльності, що переслідує конкретні і прогнозовані цілі, котрі можуть бути досягнуті у відносно короткий термін; спосіб навчання учасників та учасниць, розвиток у них необхідних здібностей та якостей, що дозволяють досягти успіху в певному виді діяльності; інтенсивне навчання завдяки спеціальним інтерактивним методам [9 5].

Навчальний тренінг С. Сисоева розглядає як педагогічну технологію, яка дозволяє відпрацьовувати вміння і навички виконання простих та складних видів професійної діяльності, наочно демонструє наслідки прийнятих рішень, реалізує можливість перевірки альтернативних зв'язків, дає змогу одночасно використовувати різну кількість методів ігрової діяльності [18, 129]. Як зауважує науковець, тренінг максимально сприяє формуванню практичних навичок, передбачає напрацювання й засвоєння поведінкових навичок, ідей, необхідних для конкретної роботи. С. Сисоева наводить такі види основних тренінгових технік: інформаційна; симуляційна (імітаційна); вправи з практичного виконання роботи; груподинамічні вправи [18, 143].

Цікаве визначення тренінгу знаходимо в О. Ковальчук: "тренінг – це запланований процес модифікації (зміни) ставлення, знання чи поведінкових навичок того, хто навчається, через набуття навчального досвіду, щоб досягти ефективного використання в одному виді діяльності чи певній галузі" [6, 189]. У робочій ситуації (практичній діяльності), як зауважує дослідниця, тренінги спрямовані на розвиток здібностей індивіда й задоволення поточних та майбутніх потреб, крім того, тренінг має суспільне й організаційне значення, він може задовольняти й особистісні потреби індивіда. Наприклад, індивідуальний тренінг як метод ігрової технології виокремлює І. Нікішина, який характеризується наявністю ігрової моделі, сценарієм гри, рольових позицій, можливостями альтернативних рішень, передбачуваних результатів, критеріями оцінки результатів роботи, керуванням емоційним напруженням [11, 28].

До тренінгових занять включають різні практичні вправи, які спрямовані на формування адекватної самооцінки, позитивного мислення, розвиток навичок групової взаємодії, корекцію стресових станів, і весь цей комплекс так чи інакше сприяє мотивації професійного розвитку та, відповідно, розвитку педагогічної майстерності. Також варто наголосити, про важливість проведення тренінгів для молодих педагогів, які нещодавно розпочали свою професійну діяльність і ще не набули того професійного досвіду та не розвинули навичок педагогічної майстерності. Адже, як зауважує Л. Сушенцева, однією із провідних проблем розвитку психолого-педагогічної готовності педагога професійного навчання часто є його нездатність оцінити свої можливості й спрогнозувати особистісний розвиток, знайти власне рішення в ситуації вибору, відстояти свою індивідуальність, забезпечуючи перспективи кар'єрного зростання [21, 19].

Отже, така технологія, як тренінг багатіється важливим елементом у розвитку педагогічної майстерності викладача економічних дисциплін та й системи навчання й розвитку в будь-якому вищому навчальному закладі зокрема. Адже тренінг – це навчання, яке опирається на досвід людини, а також допускає, що отримання нової інформації одразу використовується на практиці, виробляючи нові навички.

Основною метою таких технологій розвитку педагогічної майстерності викладачів економічних дисциплін у вищо-

му навчальному закладі є підтримка й допомога молодим спеціалістам у період професійної адаптації для підвищення ефективності діяльності та вдосконалення професійних якостей, педагогічної майстерності шляхом вивчення інноваційних освітніх технологій і викладачів вже з досвідом.

Отож майже всі науковці суголосні в тому, що викладачу економічних дисциплін ВНЗ варто бути готовим до серйозної діяльності щодо перетворення, насамперед, самого себе та оволодіння новими технологіями підвищення педагогічної майстерності.

Висновки з дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Таким чином, перед викладачем економічних дисциплін вищого навчального закладу ставиться вимога володіти гамою спеціальних та професійних умінь, а також знаннями, які пов'язані з його психолого-педагогічною підготовкою. А це можливо лише в контексті використання викладачем педагогічних технологій, які є шляхом до формування його професіоналізму та педагогічної майстерності.

Також можна наголосити, що сучасні освітні технології надають доступ до нетрадиційних джерел інформації, створюють можливості для творчої діяльності та формування професійних навичок.

Перспективними напрямками подальших досліджень буде з'ясування ефективних умов удосконалення педагогічної майстерності викладачів економічних дисциплін вищого навчального закладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артикуца Н. В. Інноваційні методи викладання дисциплін у вищій юридичній освіті / Н. В. Артикуца [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uk.xlibx.com/4yuridicheskie/935011-artikusa-innovaciyni-metodikivkladannya-disciplin-vischiyuridichniy-osviti-stattya-prisvyachena-aktualnimproble.php>. – Заголовок з екрана.
2. Беспалько В. П. Слагаемые педагогической технологи / В. П. Беспалько. – М. : Педагогика, 1989. – 190 с.
3. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи: підручник / Вітвицька С. С. – [3-те вид., випр. й доповн.]. – Житомир, 2012. – С. 66–108.
4. Дьяченко М. И. Психология высшей школы / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. – Минск : Изд-во БГУ, 1978. – С. 169–170.

5. Закон України від 01.07.2015 №1556-VII "Про вищу освіту". – Стаття 58 : Обов'язки науково-педагогічних, наукових і педагогічних працівників. – К., 2015. – 99 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/diyalnist-/zakonodavstvo-pro-diyalnis/zakoni-ukraini/65715.html>. – Заголовок з екрана.
6. Ковальчук Г. О. Організація навчання з економіки : навч. посіб. / Г. О. Ковальчук. – К. : Нац. пед. ун-т ім. М. Драгоманова, 2002. – 305 с.
7. Малнацька О. Педагогічна майстерність викладача ВНЗ / О. Малнацька, Н. Мирончук // Модернізація вищої освіти в Україні та за кордоном : зб. наук. праць / [за заг. ред. д.п.н., проф. С. С. Вітвицької, к. п. н., доц. Н. М. Мирончук]. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – С. 61–64.
8. Маркова А. К. Психологія труда учителя / А. К. Маркова. – М. : Просвещение, 1993. – 192 с.
9. Мороз О. Г. Перші кроки до майстерності / О. Г. Мороз, В. П. Омеляненко. – К. : Товариство "Знання", 1992. – 112 с.
10. Мохнар Л. І. Інноваційні педагогічні технології як компонента педагогічної майстерності викладача вищого навчального закладу / Л. І. Мохнар // Питання педагогіки : вісник Національного університету оборони України. – Київ, 2014. – № 3. – С. 117–122.
11. Навчання в дії: як організувати підготовку вчителів до застосування інтерактивних технологій навчання : [метод. посіб.] / А. Панченко, О. Пометун, Т. Ремех. – К. : А.П.Н., 2003. – 72 с.
12. Ничкало Н. Г. Професія вчителя вічна / Н. Г. Ничкало // Пед. майстерність у закладах проф. освіти : монографія / [Н. Г. Ничкало, І. А. Зязюн, М. М. Солдатенко та ін.]; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – К., 2003. – С. 3–10.
13. Пидкасистый П. И. Организация учебно-познавательной деятельности студентов / П. И. Пидкасистый. – М. : Педагогическое общ-во России, 2005. – 144 с.
14. Сазоненко Г. С. Педагогіка успіху (досвід становлення акмеологічної системи ліцею) / Г. С. Сазоненко. – К. : Гнозис, 2004. – С. 615.
15. Селевко Г. К. Энциклопедия образовательных технологий : в 2 т. / Г. К. Селевко. – М. : Народное образование, 2005. – Т. 1. – 525 с.
16. Серета І. В. Педагогічні технології як засіб розвитку професійної майстерності майбутнього викладача / І. В. Серета // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія : Педагогічні науки. – 2010. – Вип. 1.31. – С. 19–23.
17. Серета І. В. Формування педагогічної майстерності майбутнього викладача засобами педагогічних технологій / І. В. Серета // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. – Серія : Педагогічні науки. – 2012. – Вип. 1.38(2). – С. 20–24.
18. Сисоєва С. О. Інтерактивні технології навчання дорослих: навчально-методичний посібник / Сисоєва С. О.; НАПН України, Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих. – К. : ВД "ЕКМО", 2011. – 324 с.
19. Сластенин В. А. Педагогика : учеб. пособие [для студ. высш. пед. учеб. заведений] / Сластенин В. А., Исаев И. Ф., Шиянов Е. Н.; под ред. В. А. Сластенина. – М. : Академия, 2002. – 576 с.
20. Советский энциклопедический словарь. – М. : Советская энциклопедия, 1981; Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка / В. Даль. – Т. 4. – М. : Русский язык, 1991.
21. Сушенцева Л. Л. Формування професійної мобільності інженера-педагога: методологічний аспект / Л. Л. Сушенцева // Обрії. – 2016. – № 2 (43). – С. 87–90.
22. Хуторской А. В. Педагогическая инноватика: учеб. пособие // А. В. Хуторской. – М. : Издательский центр "Академия", 2008. – 256 с.

Стаття надійшла 12.05.2017 р.